

A Szabó Lajos szemináriumairól készült jegyzetek elé

Egy évvel a második világháború befejezése után Szabó Lajos életének sajátos – sok szempontból legkiemelkedőbb – csúcsára érkezett. Negyvennégy éves volt, mögötte *A hit logikája*, a – Tábor Bélával közösen írt – *Vádirat a szellem ellen*, a *Biblia és romantika*, *A mammonizmus természetrajzához* és az *Adalékok a halmazelmélet kérdéseire* című munkái, s 1945-től a Hamvas Bélával és Tábor Bélával csütörtökönként folytatott diskurzusok hosszú sora, amelyekben – sokszor több hallgató jelenlétében – végigelemeztek-végigvitatták a háború utáni világhelyzet legfontosabb problémáit. Egy minden lényeges dilemmára érzékeny világfelfogás vázának és legfontosabb tételeinek talaján állt, készen arra, hogy ezt a világfelfogást sok irányban továbbmélyítse, s megjelenjék vele a nyilvánosság előtt is, gyökeres hatást téve a háború után kibontakozó szellemi életre.

Tábor Béláék lakásán, 1946 nyarán, 22 éves koromban láttam először, Hamvas Béla egyik előadásán, amelyet a védákról tartott, s amelyre Kotányi Attila barátom vitt el. Erről az estéről néhány évvel később (1954-ben) a következőket írtam egy belső használatra készült részletes önéletrajzban: „Hamvas Béla már beszélt, mikor megérkeztem. Leültem, s Kotányi Attila odasúgta, hogy melyik résztvevő Szabó Lajos. Nem az asztalnál ült, hanem a háttérben, egy alacsony széken. Észrevettem, hogy nézem, s lehunyta a szemét. Olyan nyugodt volt az arca, mint egy halotti maszk, amelyen csak sápadtan dereng át valami igen nagy rezgésszámú idegesség. Igen keskeny, igen hosszú fej, nagydudorú, emelt homlok. Olyan benyomást tett, mint valami titokzatos, és mégis közös szenvedés avatott, előkelő és felelős ismerője. Rendkívüli vonzást, bizalmat, védettséget és megnyugvást éreztem.

Sokadiknak, igen röviden és igen halkán szólt hozzá, különös, majdnem szoprán hangon. Főlényesen finom, szinte kényes értelem beszélt belőle. A valóság feszültségét hiányolta Hamvas Béla előadásában, rendkívüli türelemmel, sértő él nélkül, de kibúvót nem hagyva.”

Nem sokkal ezután tanúja lehettem, mikor az 1945 és '48 közötti, zsúfoltan forrongó periódusban, egyszer szélesebb nyilvánosság elé lépett: felolvasást tartott az Európai Iskola egyik összejövetelén. A mindenféle szónoki hatástól tartózkodó, halk belső monológoknak tűnő előadás címe *Művészet és vallás* volt, s koncepciója és problematikája mintegy merőlegest húzott az akkori Pest szellemi életében domináló összes irányzatra. A közönség szinte dermedt csendben hallgatta végig a felolvasást, s nem követte sem kérdés, sem hozzászólás: a hallgatóság némán oszlott. A halk, nyilvános összejövetelt azonban szűk körben gyorsan dramatizálódó és órákon át tetőző vita követte Táborék lakásán, amelyen talán kéttucatnyian vettünk részt. Ezen – s néhány hasonló – vitán Szabó Lajoson és Tábor Bélán kívül jelen volt Fülep Lajos, Molnár Antal, Hamvas Béla, Kemény Katalin, Mezei Árpád, Mándy Stefánia, Veszelszky Béla, Bálint Endre, Jakovits József, Vajda Júlia, Huszár Magda, Antalffy Mária, Biró Gábor, Biró Endre, Gedő Ilka, Surányi János, Hozspodár Zsuzsa, Neukum Lea; néhányan a legfiatalabbak közül hallgattuk és jegyzeteltünk.

Saját belső fejlődéséből adódó mozgalmi elképzeléseinek érlelődése mellett konkrétan talán a mi eltökélt figyelmünk és jegyzetelő szorgalmunk indíthatta Szabó Lajost arra, hogy 1946 őszén üzent néhány fiatalnak: pszichológiai szemináriumot indítana számunkra. Azt hiszem, minden megkérdezett örömmel vállalkozott, s 1946. szeptember 13-ikán Szabó Lajos egy tucat fiatal jelenlétében Táborék lakásán megkezdte előadásait. A legtöbb résztvevő jegyzetelt, Kotányi Attila és én azonban többre vállalkoztunk: kettőnk kézírásos feljegyzéseire támaszkodva minden találkozó után megkíséreltük rekonstruálni a hallottakat, s az eredményt Kotányi Attila rögtön le is gépelte. Ilyen módon két év alatt, mintegy 100 naptári alkalomhoz tartozóan, közel 300 sűrűn gépelt oldalnyi jegyzet gyűlt össze, s a pszichológiai szemináriummal kezdett előadások és viták sorozatáról ma elsősorban ennek a dokumentumnak segítségével lehet képet alkotni.

Két héttel a pszichológiai szeminárium megkezdése után Szabó Lajos második témakört is nyitott, amely a *Közgazdaságtan* címszóval vonult be a jegyzeteinkbe. Ez a témakör ebben az

időben erősen előtérbe került Szabó Lajos, Tábor Béla, Hamvas Béla, Kemény Katalin és Mándy Stefánia csütörtökönként folyó beszélgetésein, s 1946. november 28-ikától a pszichológiai szeminárium fiataljai részt vehettek a „csütörtöki” megbeszéléseken, ezek pedig koncentráltak a közgazdaságtani súlypontú problémakör néhány döntő kérdésének feldolgozására.

A pszichológiai és a közgazdasági szeminárium 1946 november végétől párhuzamosan folyt 1947 február végéig, amikor jegyzeteink szerint lezárult a pszichológiai előadás- és konzultációsorozat. A közgazdaságtani kiindulópontú sorozat folytatódott, s valamikor 1947 áprilisában fejeződött be. Ezt követően változott a téma, de változott a színhely is, mert a találkozókra ezután Kotányiék Verpeléti úti lakásán került sor, egészen 1948 közepéig, amikor Szabó Lajos szemináriumi jellegű aktivitása lezárult.

Az 1947 májusával kezdődő hosszabb szakaszból Szabó Lajos maga – a „pszichológiai” és a „közgazdaságtani” megnevezéshez hasonló módon – csak a lényegileg 1947 szeptember közepe és november közepe között exponált kérdéskört jelölte egyetlen diszciplína nevével; ezt a kérdéskört *matematikainak*, vagy szűkebben: *halmazelméletinek* nevezte, s ennek keretében fejtette ki saját matematikai koncepcióját, amelyet „nyelvmatézis”-nak nevezett el.

A matematikai kérdéskört megelőző és az azt követő megbeszéléseknek Szabó Lajos nem adott nevet, s ezek diszciplinárisan olyan sokrétűek voltak, hogy címszerű összefoglalásuk rendkívül nehéz. Az első közelítésszerű tájékozódáshoz mégis szükségesnek vélek valamilyen elnevezést, ez azonban – a dolog természetéből származóan – csak vitatható egyszerűsítés lehet. Egy 1985 ősze és 1986 tavasza között Szabó Lajos szemináriumairól szűk körben tartott előadásorozatomban a matematikait megelőző és az azt követő szakasznak is adtam címet, amelyet a jelen kiadásban is célszerűnek tűnt megtartani. A jegyzetanyagot tehát a következő blokkokra tagoltam:

Pszichológia

Közgazdaságtan

Értékelmélet

Egzisztencializmus és indiai hagyomány

Halmazelmélet és nyelvmatézis

Történelemfelfogás és mozgalmelmélet

Ehhez társul hetedik blokként a

Tanulmányelőkészítés,

amelyről az alábbiakban részletesebben írok még.

Szabó Lajos a szemináriumokon képviselt álláspontjának lényegét az értékelméleti előadások elején biblicizmusként határozta meg. Minthogy biblicizmuson igen különböző szellemi irányzatokat értenek, elengedhetetlennek tartotta, hogy opcióját személyben konkretizálja. Erre Ferdinand Ebner személyét választotta: „*az ebneri felfogás az, amelyet a biblicizmus értelmezésére vonatkozólag megtámadhatatlannak, szilárdnak és legmesszebbmenőnek érzek, függetlenül attól, hogy az ebneri koncepciónak akár fontos pontjaiban is vannak motívumok, amelyekkel esetleg nem lehet egyetérteni.*” „Ez az opció – folytatta – magában foglalja azokat a döntő kérdéseket, amelyek a biblicizmusnak más *szentírásokhoz* való kapcsolatát illetik. További ilyen opció-jellege van annak a szintén ebnerinek nevezhető magatartásnak, amelyik optál az *egyházhoz*, függetlenül az egyházon belüli felekezeti szakadásoktól és nagyon is reális ellentmondásoktól... A biblicizmus konkrét értelmét abban tudom meghatározni, hogy a kritérium az: ne maradjon ki ebből az opcióból a kultúrának és életnek egyetlen területe sem. Két ilyen terület, amely különböző biblikus és egyházi opcióknál mindig kimarad: a *matematika* és a *közgazdaságtan*. Ha voltak is kapcsolatok újabban közgazdaságtani vonatkozásban, nem voltak olyan szorosak, amilyeneknek lenniük kellett volna. Amíg ez a szoros kapcsolat létre nem jön, addig illuzórikus és ideologikus karakterű marad minden opció.” Hangsúlyozta, hogy saját biblicista opciója az Ó- és Újszövetségre egyaránt vonatkozik, vagyis biblicista opciója *krisztianus* opció. Továbbmenően kijelentette, hogy „ha tudatában vagyunk az ebneri elgondolás antiklerikális jellegének, akkor a rövidség kedvéért az egész felfogást

katolikusnak nevezhetjük, hogy a ‘krisztianizmus’ nevet ne kelljen állandóan használni.” A világnézeti világhelyzet gazdagságára utalva az egyik oldalra a „*krisztiánus-katolikus felfogást*” helyezte, a másik oldalra pedig a „*a nihilizmus, materializmus, klerikalizmus, nyílt eklekticizmus és neutralizmus különböző változatait*”, majd címadási fejtegetéseit azzal a „címszerű összefoglalás”-sal zárta, hogy „*krisztianizmus és antikrisztianizmus a végső kettősség, amelyen lemérhető a világnézeti kísérletek gazdagsága. Másképpen: krisztianizmus és mammonizmus ellentéte.*”

Ez után a címadási bevezetés után kezdett hozzá értékelméletének kifejtéséhez. Abból indult ki, hogy a közgazdaságtani problémák alig áttekinthető gazdagságának tisztázására az *értékelés* problémája a legalkalmasabb, mert „ez az a kérdés, amelyet legkönnyebben lehet visszavezetni egy egyetemes humanizmus problémáira és feladataira.” Az értékelés problémájának tisztázására viszont „*az értékelés egységének követelménye*” a legalkalmasabb. „Az egységes értékelés bármilyen nyílt vagy burkolt tagadása”, „az értékeléssel szembeni semlegesség”, közömbösség, gyávaság vagy szkepticizmus, a kettős vagy kettőnél több értékelés dualisztikus, illetve pluralisztikus feltételezése – ezek lényeges belső összefüggéseinek tagadásával – értékek negativista tagadása, a matézis-ellenesség – mindezek „nem mások, mint *a mammon alapvető lehetőségei*”. „Az értékelmélet és -analízis lehetőségének tagadása minden értéktöbblet-elméletet, minden kizsákmányolás-elméletet, minden parazitizmuselméletet elvben és gyökerében megfogalmazhatatlanná tesz. ... Az egységes, konkrét, az élet egész gazdagságát magában foglaló értékelés a *szellemi értékelés*. ... A közgazdasági elméletek összessége azzal jellemezhető, hogy ezt a konkrét erőfeszítést kerülik és tagadják. ... Minden szűkebb vagy tágabb értelemben vett közgazdaságtani probléma, minden szűkebb vagy tágabb értelemben vett krízis vagy kríziselmélet a konkrét, egységes szellemi értékelés elméleti és gyakorlati tagadásában válik érthetővé.” „*Minden közgazdaságtani értékelmélet a konkrét szellemi erőfeszítés elvi és egzisztenciális tagadásából indul ki, vagyis a valóság eleve való és tisztán egyértelmű letagadásából.* ... Az uralkodó értékelméleteknek ezt a közös mammonisztikus tendenciáját népszerűen úgy is lehet formulálni: ‘Herrschaft der Minderwertigen’: a csökkent értékűek uralma és ennek a csökkent értékűségnek a glorifikálása. Ez a különféle mammonisztikus társadalmaknak – a hazugság, erőszak és kizsákmányolás társadalmainak – a karakterisztikuma.”

Szabó Lajos értékelméleti szemináriumának legmegdöbbentőbb eredeti fordulata az volt, hogy Anselmus kora-középkori istenbizonyításának (a filozófiában ontológiai istenbizonyítéknak nevezett gondolatmenetnek) az alapidentitását szembeállítva összekapcsolta Dosztojevszkij Karamazov Ivánjának szenvedélyesen érvelő istentagadásával, s ennek a polaritásnak a terében tárgyalta a biblikus, lelkiismereti értelemben vett bűn, a modern, kriminalisztikai értelemben vett bűnözés és az eredeti, a természetes, a valódi, a szellemi értékeket tagadó gazdasági értékelésnek a problémáját. Az anselmusi alapidentitást lét és érték, létezés és értékelés azonosításaként definiálta, Karamazov Iván felfogását pedig az anselmusi gondolat elleni legőszintébb és legradikálisabb tiltakozásként. Lét és érték relációjának, a kriminalisztikai értelemben vett bűnözésnek és a gazdasági értékelésnek belső kapcsolatát elemezve arra a – saját megfogalmazásában „furcsának” minősített – eredményre jutott, hogy a filozófia, a közgazdaságtan és a kriminalisztika centrális problémája azonos.

*

Fontos kérdés, hogy a jegyzetek mennyiben rögzítették hitelesen, amit Szabó Lajos mondott. Teljesen hitelesek természetesen csak a Tábor Béla által gyorsírással lejegyzett értékelméleti előadások. Kotányi Attilával eleinte inkább csak egyes, különösen karakterisztikus mondatokat tudtunk lejegyezni, az összekötő szövegeket nem. A későbbiekben Szabó Lajos egyre jobban figyelembe vette, hogy jegyzeteket készítünk, s gyakran már egyenesen diktálta a fontosabb részeket. A jegyzetektől elkészültük után Szabó Lajos mindig azonnal kapott példányt; ezeket sohasem autorizálta, de kifogásokat sem emelt. Ez az eljárás nyilvánvalóan nem küszöbölhette ki teljesen a félreértéseket, ill. félrehallásokat részünkről. Még fokozottabban igaz ez a tanulmányelő-készítő beszélgetésekre, mert ezeket már csak egyedül jegyeztem Kotányi Attila nélkül, s így egy

nagyon fontos kontrolltényező kiesett.

Szabó Lajos minden egyes szemináriumi találkozónkra felkészülten érkezett. Soha sem írta ugyan le előre előadásának teljes szövegét, de elég gyakran előfordult, hogy egy-egy axiomatikus súlyúnak érzett mondatát előzetesen írásban is megfogalmazta; ezeket gondolatainak exponálása során olyan lassan olvasta fel, hogy szóról-szóra jegyezhetjük. Felkészülésének legtipikusabb terméke azonban minden egyes alkalommal 2-3 ceruzával írott cédula volt, amelyen néhány szabadon mély-asszociált stichwort-lánc és állítmány nélküli félmondat volt olvasható. Ezeknek alapján beszélt, a megfogalmazás izgalomában azonban a stichwort-láncokhoz további asszociációk is csatlakoztak, aminek az adott különösen nagy perdületet, hogy igen érzékenyen reagált hallgatóinak személyiségére, arckifejezésére, gesztusaira, s az előadások után vagy közben kialakuló vitákban kimondott – vagy kimondatlan – kérdéseire, aggályaira, ötleteire vagy véleményére. Ilyen módon előadásai a rendkívüli mértékben felfűtött diskurzív improvizáció karakterét kapták, amit a találkozóról készült eredeti feljegyzések legfeljebb érzékeltetni tudnak, de hangsúlyozni kell, hogy már azok is csak kivonatát adják annak, ami ténylegesen elhangzott.

*

Szabó Lajosban már a Verpeléti úton folyó „nyelvmatézis”-szeminárium során felmerült az a gondolat, hogy tudományelméleti felfogását – vagy ahogy mindig mondta: (közös) „felfogásunkat” – ki kellene fejteni egy tanulmányban, mely „a nyugati tudományos közvéleményt” is megszólítja. A nyelvmatézis kérdéskörét Szabó Lajos mindigis kulcsfontosságúnak tartotta. Nyelvmatézis-szemináriumának keretében többször is visszatért e tudományelméleti tanulmány gondolatára, s összeállított tematikai vázlatokat a tanulmány megírásához. A terv azonban akkor ennyiben is maradt, s áttértünk más, történelem-filozófiai és mozgalmelméleti kérdésekre. A „fordulat éve” után új helyzet állt elő. A gyorsan romló hazai és világpolitikai szituáció, a diktatúra kiépülése, a rohamos militarizálódás és barbarizálódás feltételei között Szabó Lajos kizárólag ezt a problémakört látta – látszólagos ideológiai semlegessége miatt – közösen kutathatónak és a kutatás eredményeit publikálhatónak.

1948 tavaszától a beszélgetések dinamizmusa nagy mértékben gyengült, Kotányi Attila életveszélyes betegségével és kórházba kerülésével pedig a szemináriumok lényegileg véget értek. Kotányi Attila, felesége, Huszár Magda és én egyaránt kapcsolatban maradtunk Szabó Lajossal Kotányi Attila felépülése után is, a négyesben folytatott beszélgetések azonban abbamaradtak. Az így előállott új helyzetben, 1949 második felében Szabó Lajos visszatért a matematikai-tudományelméleti tanulmány gondolatához. Feltette nekem a kérdést, hogy vállalkoznék-e a tanulmány megírására. Ez a kérdés hallatlanul fellelkesített, s igennel válaszoltam; azt kértem azonban, hogy további konzultációkkal segítsen ebben a munkában. Erre ő vállalkozott, s ezzel megindult a beszélgetések egy további sorozata, amely most már csupán kettőnk között folytatódott, Szabó Lajos Visegrádi utcai – édesanyjával és nővérével közös – lakásán. Én kérdéseket tettem fel, ő pedig válaszolt, a válaszok azonban előadásokká nőttek, s ezek sokszor csak igen lazán kapcsolódtak a tanulmány kérdésköréhez, mert Szabó Lajost szenvedélyesen foglalkoztatták újabb – többek között a krisztológiai autenticitást feszegető – problémák. Előadásait a szokott módon jegyeztem, majd a jegyzeteimet legépeltettem. Ilyen módon 1949 októbere és 1950 novembere között 21 további előadásáról készült jegyzet, s ezeket *Tanulmányelőkészítő előadások* címen a szemináriumi jegyzetekhez csatoltam.

A „tanulmányelőkészítő” diskurzusokkal egyidőben igyekeztem megismerni a matematika filozófiájának akkori legújabb irányzatait, elsősorban Louis O. Kattsoff *A philosophy of mathematics* című, 1948-ban megjelent műve (The Iowa State College Press, Ames, Iowa, 1948) alapján. Kattsoff és az általa tárgyalt kutatók közül elsősorban – a nyelv szerepét Szabó Lajoshoz hasonlóan hangsúlyozó – Mannoury neve így került bele a beszélgetések jegyzeteibe. Szabó Lajos ezeket a stúdiumaimat először örömmel vette, később azonban egyre inkább úgy látta, hogy túlságosan komolyan veszem a halmazelméleti és a hozzá kapcsolódó axiomatikai viták matematika-filozófiai irodalmát, s akkori naplóm egy bejegyzése szerint hangsúlyozta, hogy „minden moz-

zanatot az identifikáció problémájához kell viszonyítani! Az identifikáció problémája: hogyan lehetséges azonosulás ember és ember között? Ezzel a matematika forrásainál vagyunk: szavak latolgatása.”

A feszültség bennem egyre jobban fokozódott, s egy-két megfogalmazási vázlat megvitatása után 1950 őszén megírtam a várt tanulmány általam véglegesnek szánt változatát, amelynek a következő címet adtam: *A „dolog” és a „fogalom” kultusza a matematika filozófiájában (Egy adat vallás és matematika kapcsolatának tisztázásához).*

Szabó Lajos a tanulmány néhány részletét nagyon jónak találta, egészétől azonban egy kurta megjegyzéssel elhatárolta magát. Én részletes kritikát kértem, ebbe azonban nem ment bele, attól tartva, hogy a kapcsolatunk görcsbe merevül, s azt gondolta, hogy kötelezően vissza kell adnia szabadságomat. A kurta megjegyzést én úgy próbáltam magamnak megfejteni, hogy az írást nem tartotta eléggé alkalmasnak a nyugati (vagyis a mértékadó) tudományelméleti közfelfogás helytelen (a halmazhipnózistól torzult) alapjait hatékonyan bíráló offenzívára. „Tanulmányelőkészítési” megbeszéléseink ezzel megszakításszerűen véget értek, ettől kezdve valamivel ritkábban találkoztunk, s ragaszkodott ahhoz, hogy csak olyan témákról beszéljünk, amelyek adott sorsfázisomban számomra különösen fontosak, érdekesek.

Halmazelméletkritikájának és nyelvmatézisgondolatának további vitatását azonban szükségesnek tartotta körünk más tagjaival: diskurzusok sorozatát proponálta Bíró Endrének és Surányi Jánosnak (Bíró később a biokémia, Surányi pedig a matematika professzora lett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen). Ezekről a diskurzusokról Bíró Endre és Surányi János jegyzeteket készített, amelyeket Bíró Endre később legépeltetett, majd bevezetéssel és a következő címmel látott el: *Beszélgéstöredék nyelv és matematika viszonyáról Szabó Lajossal.* A jegyzőkönyv tanúsága szerint ezek a diskurzusok az én fent említett tanulmányomból indultak ki, s erről Bíró Endre bevezetésében azt a megjegyzést tette, hogy „Szabó Lajos ezt az írást nem akceptálta maradéktalanul, de mivel az itt leírt vita résztvevői számára világosnak tűnt, elfogadta kiindulási alapul.”

A *Töredék* bevezetése szerint a jegyzőkönyv „lezárás nélkül végződik. Minden valószínűség szerint a beszélgetések nem folytatódtak. Ennek lehet teljesen külső oka..., de valószínűbb..., hogy az oka egyszerűen az volt, hogy az utolsó beszélgetésben Szabó Lajos által feltett élező kérdésekre senki nem adott tovább-beszélhető választ.”

Ezzel – 1951-52-ben – lezárult a szemináriumok közvetlen utóélete és azok csak 1956 után váltak újra beszélgetések alapjaivá. Ezeket a beszélgetéseket Magyarországon szűk körökben Tábor Béla, Tábor Ádám, Surányi László és e sorok írója kezdeményezte, Belgiumban és Németországban pedig az 1956 végén emigráló Szabó Lajos maga és a vele emigráló Kotányi Attila. A hazai és a külföldi beszélgetések némelyikéről egyaránt készültek feljegyzések és magnófelvételek, ezek publikálására azonban eddig még nem került sor.

1989-től kezdődően megindulhatott a szemináriumok (vagy azok egyes gondolatköreinek) ismertetése és méltatása hazai irodalmi és filozófiai folyóiratokban. Ezeket a publikációkat – a teljesség igénye nélkül – az alábbi irodalom-jegyzékben sorolom fel.

Kunszt György

IRODALOM¹

- Tábor Béla: *Szabó Lajosról*. Életünk, 1989/9-10, 830-855.
- Hamvas Béla: *Vádirat a szellem ellen – recenzió*. Életünk, 1989/9-10, 857-861.
- Kunszt György: *Szabó Lajos szemináriumai*. Életünk, 1989/9-10, 862-880. Újranyomva in: Uő: *A Hagyomány Jövője*. Veszprém, Pannon Panteon, Comitatus, 1995, 99-122.
- Mándy Stefánia: *Mértéktan és szívárványtanítás. (Az esztétikum Szabó Lajos prizmatikájában)*. Életünk, 1989/9-10, 893-909.
- Kotányi Attila: *Szabó Lajos képíró dialektikája. (Megszelídíthető-e a dialektika, vagy legalább leszoktatható-e a táncról?)* Életünk, 1989/9-10, 922-942.
- Kunszt György: *Szabó Lajos, a középeurópai gondolkodó*. Vigilia, 1990/5, 351-352.
- Kunszt György: *Van-e (volt-e, lesz-e) magyar filozófia?* Magyar Tudomány, 1991/11, 1373-1378. A Magyar Tudomány által kihagyott részekkel újranyomva in: Uő: *A Hagyomány Jövője*. 128-139.
- Hamvas Béla: *Szabó Lajos, vagy az egyetlen rendszer, és Messianizmus és Diktatúra*. In: Uő: *Patmosz I*. Szombathely, Életünk könyvek, 1992, 93-110. és 111-118.
- Surányi László: *Metaaxiomatikai problémák*. Budapest, Typotex, Lélegzet könyvek, 1992
- Tábor Ádám: „Csütörtöki beszélgetések” – *Trialógus 1946*. Új Forrás, 1993/10, 41-42.
- Kunszt György: *Két beszélgetés jegyzőkönyve*. Új Forrás, 1993/10. 51-53.
- Kunszt György: *Szabó Lajos gondolkodásának jelentősége*. Filozófiai Szemle, 1994/3-4, 515-520.; újranyomva in: Uő: *A Hagyomány Jövője*. 123-127.
- Kotányi Attila: *A kép újjászületése a genetika korában*. Balkon, 1995/3, 22.
- Kotányi Attila: *Logik des Glaubens*. Pester Lloyd, 1995. jan 18. 9.
- Tábor Ádám: *A képíró gondolkodó*. Ahogy tetszik, a Magyar Hírlap kulturális magazinja, 1995. jan. 21. 4.
- Kunszt György: *Szabó Lajos előadásai és Szabó Lajos gondolkodása*. in: Uő: *Feljegyzések a Hagyomány Jövőjéhez*. Tata, Allée-Füzetek 1, 1995, 39-46.
- Kunszt György: *Ferdinand Ebner pneumatológiája és Szabó Lajos ekkleziológiája*. in: Uő: *A Hagyomány Jövője*. 71-98.
- Tábor Béla: *Jelelmélet és spekulatív grafika*. Balkon, 1996/10-11, Melléklet 9-12.
- Tábor, Béla: *Lajos Szabós spekulative Zeichenkunst*. Balkon, 1996/10-11, 9-13.
- Kotányi Attila: *Az írott ikon mint katalizátor (Szabó Lajos zen projekciói)*. Balkon, 1996/10-11, Melléklet 13-15.
- Kotányi, Attila: *Das geschriebene Ikonenbild als Katalyzator (Die Zen-Projektionen von Lajos Szabó)*. Balkon, 1996/10-11, 14-17.

---

1 Az irodalom-jegyzékben csak a kötet megjelenése (1997) előtti írások szerepelnek.